Soppteembers Detektivbyrå

Norges sopp- og nyttevekstforbund
7902

Soppognyttevekster.no

Soppkontroll.no

Hei alle!
Jeg heter Sopptember.
Velkommen til mitt detektivbyrå!

Hver høst trenger jeg hjelp fra alle barn for å kunne løse flere soppsaker.

Vi må lete opp noen av skattene som er i skogen.

Kantarell, piggsopp, steinsopp, traktkantarell, matriske og skrubber er noen av skattene som vi finner i skogen. Av disse kan vi lage mye god mat.

Men i skogen er det også noen farlige sopper som vi må lære oss å passe oss for. Rød fluesopp, hvit fluesopp, grønn fluesopp og spiss giftslørsopp er veldig skumle. Disse må vi ikke plukke med oss!

Det er lurt om du kan gå sammen med noen som vet en del om sopp, som kan vise deg hvordan en steinsopp ser ut, hvordan kantareller lukter, og hvordan ei matriske "blør".

Viktige regler for soppdetektiver

1. Vi spiser bare sopper vi er sikre på at er spiselige.

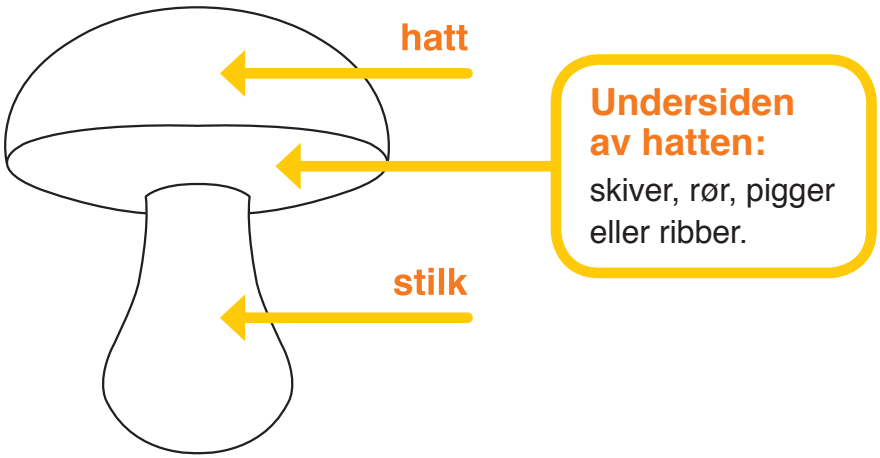
2. Vi spiser bare friske og fine sopper. Ser soppene ekle ut kaster vi dem.

3. Vi plukker ikke med oss gamle sopper eller "babyer".
Disse lar vi alltid bli igjen i skogen.

4. Vi spiser ikke rå sopp.

Navn på soppens forskjellige deler

En soppdetektiv må kunne navn på soppens forskjellige deler. Det viktigste er å vite at den øverste delen av soppen heter **hatt** og at den nederste delen heter **stilk**.

Uttrykk vi bruker når vi snakker om sopp

Når vi skal finne ut hvilken sopp vi har plukket ser vi alltid på hvordan den ser ut under hatten.

Noen sopper har skiver under hatten.
Andre sopper har rør, pigger eller ribber under hatten.

Skiver

Mange sopper har skiver under hatten. Vi mener ikke brød-skiver.

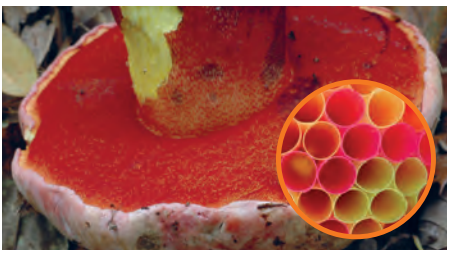
Pigger

Noen sopper har pigger under hatten. Piggene kan minne om piggene til et pinnsvin.

Rør

Mange sopper har en slags "svamp" laget av bittesmå rør under hatten. Dette kalles rør-lag. Se for deg tusenvis av bittesmå sugerør som sitter tett sammen.

Ribber

Noen sopper har ribber under hatten. Ribbene sitter mye bedre fast i hatten enn skivene. Du må nesten ødelegge sop-pen for å få dem av!

SAK 1: Kantarell

Kantarellen er gul
som en eggeplomme.

Bølget kant på hatten.
Glatt å ta på.

Kantarellen har ribber.

Lærerike fakta

- Kantarellen kalles skogens gull.

Kantarellen vokser overalt. Ofte finner du den på slike steder.

Alle sopplukkere har et "hemmelig" sted hvor de vet kantarellen vokser.

Stilken er kort og litt lysere gul enn hatten.

Marken synes ikke kantarellen er spesielt god.

Aprikoslukt

SAK 2: Blek piggsopp

Hatten er gulhvit.
Glatt og tørr å ta på
og har en ujevn kant.
Fast hvitt kjøtt.

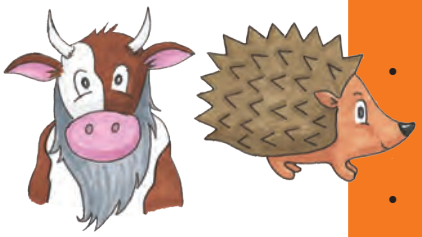

Piggene er lyse, nesten
hvite. Piggene sitter tett og
brekker lett.

Kort, hvit stilk.

Blek piggsopp kan komme midt på sommeren og vokser til sent på høsten.

Lærerike fakta

- I Tyskland kalles blek piggsopp for skjeggstubbsopp.
- I Frankrike kalles blek piggsopp for kuskjegg.
- Med pigger under hatten synes noen blek piggsopp ligner på et piggsvin. I England kalles den for piggsvinsopp.

Noen ganger vokser blek piggsopp i ringer eller rekker.

Du finner blek piggsopp i løv- og barskog.

Lettvint regel om piggsopper:

Alle myke piggsopper med lyse pigger (hvite, gule og oransje) er gode matsopper.

SAK 3: Steinsopp

Halvkuleformet hatt.

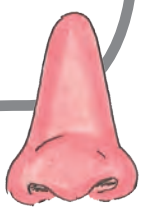
Hvitt maskenett øverst på stilken. Det ser ut som steinsoppen har på seg nettingstrømpebukse.

Rør under hatten. Rørlaget er først hvitt, siden gult og til slutt gulgrønt.

Brun eller rødbrun hatt.

Mild lukt.

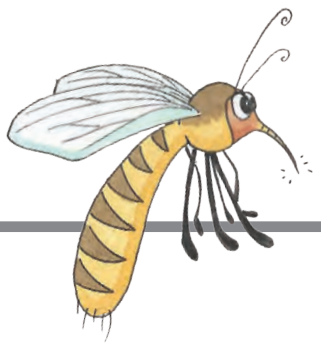
Steinsopp vokser raskt. På et par dager vokser den fra en liten baby til en kongelig storsopp.

Lærerike fakta

- I Sverige blir steinsoppen kalt “Karljohan”. Den er oppkalt etter Kong Karl XIV Johan (1763-1844) som var konge av både Sverige og Norge. Kong Karl Johan var fransk og veldig glad i sopp, men svenskene spiste ikke sopp: “Nei, heller sulte enn å spise slikt”.

Steinsoppen vokser i bar- og løvskog over hele landet. Enkelte år kan du finne veldig mange.

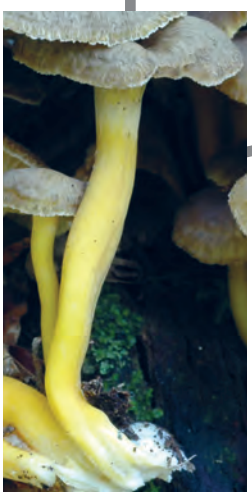
Soppmygglarver er veldig glad i steinsopp. Derfor er det best å plukke steinsoppen når den er liten.

SAK 4: Traktkantarell

Brun hatt som nesten ser ut som en trakt.

Traktkantareller er noen ordentlige luringer.
De leker gjemsel og kan være vanskelig å se.
Da må du lete ekstra godt.
Når du har funnet en,
DA har du plutselig funnet mange!

Gul stilk som er hul.

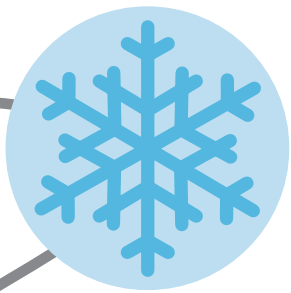
Lærerike fakta

- Elgen synes traktkantarell er snaddermat.

Under hatten har traktkantarellen ribber. De kan være gulgrå eller brungrå i fargen.

Traktkantarellen kommer sent på høsten. Vi kan til og med plukke den etter at det har vært frost.

Vokser oftest i moserik granskog, men ikke i fjellskogen der den gule kantarellen kan være svært vanlig.

Marken synes ikke traktkantarellen er spesielt god.

SAK 5: Matrisker

Matriskene har soner på hatten. Hatten synker litt ned i midten.

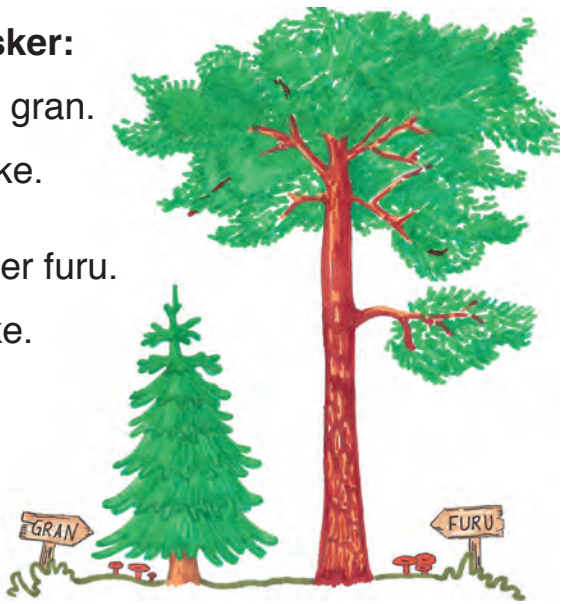
Vi har to typer matrisker:

Den ene vokser under gran.

Den kalles granmatriske.

Den andre vokser under furu.

Den kalles furumatriske.

Både hatten og stilken er oransje.

Matrisker har skiver. Ofte har soppene grønne flekker.

Litt krydderaktig lukt.

Når vi risper eller skjærer i en frisk og fin matriske ser vi gulrotfarget saft. Ofte sier vi at soppen “blør”.

Marken er veldig glad i matriske.

SAK 6: Skrubber

Alle skrubber er “skjeggete” på stilken. Kanskje de trenger å barbere seg?

Under hatten har skrubben rør. Rørene ser nesten ut som en svamp.

Når marken har brukt rød-skrubben som hus og mat, viser blå og svarte merker i soppen hvor den har vært.

Skrubber kan ha forskjellig farge på hatten.
Oransje, rød, brun, sort og nesten helt hvit.

Skrubber kan vokse under mange forskjellige trær.
For eksempel under bjørk, gran eller osp .

Viktig om skrubb:

Alle skrubber er spiselige, men noen kan få vondt i magen av dem. Når du steker skrubb, blir soppskjøttet svart. Ikke farlig, det skal være sånn!

Alle skrubber må stekes eller kokes veldig godt.

Minst 15 minutter!

SAK 7: Røyksopper

Unge røyksopper som er helt hvite inni er spiselige. Men du må passe på at det **IKKE** er en hvit fluesopp-baby. De er farlige "troll".

Røyksopper er morsomme. Det finnes mange forskjellige arter.

Røyksoppene kommer i mange størrelser. Noen kan bli enda større enn en fotball.

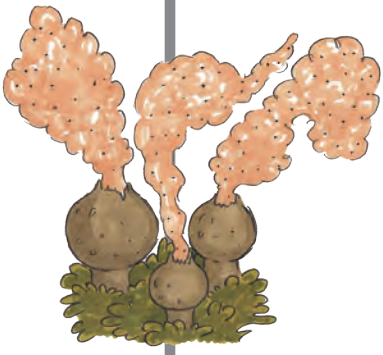
Lærerike fakta

- Røyksoppens vitenskapelige navn, lycoperdon, betyr ulvefjert på norsk.
- En kjemperøyksopp kan inneholde over 1 trillion sporer og kan veie opp til 15 kilo!

Når røyksoppene blir gamle blir innsiden først gul, så brunaktig og til slutt er det bare igjen et brunt pulver. Dette er soppens "frø" - de blir kalt sporer.

Det er gøy å tråkke på gamle røyksopper og se den brune røykskyen som flyr ut.

SAK 8: Matblekksopp

Brun på toppen.

Høy, hvit og skjellet hatt.

Skivene er tette.
Først er de hvite.

Så blir skivene rosa fra hattekanten og oppover.

Til slutt blir skivene helt svarte. Da ser det ut som matblekksoppen har på seg et svart skjørt.

Smarte tips

- Skal du plukke matblekksopp bør du ha den i en plastpose. Alle andre sopper skal plukkes i kurv.
- Legg en matblekksopp i en bolle. Etter en stund får du et svart "blekk" som du kan male eller skrive med.

Stilken blir etter hvert lang og har en ring.

Matblekksoppen liker seg ikke noe spesielt i skogen. Den vil heller ha noen gressplener å vokse på.

Foto: Inger Brennsæter

Ofte vokser mange matblekksopper på et sted.

SAK 9: Rød fluesopp

GIFTIG!

Vi spiser ikke
giftige sopper.
Da blir vi syke.

Rød hatt med hvite prikker.

Rød fluesopp-baby
innpakket i "teppet" sitt.

De hvite prikkene på hatten
er rester etter et "teppe"
som den røde fluesoppen
lå i da den var baby.
Når den blir stor sprekker "teppet"
og restene blir igjen på hatten.

Lærerike fakta

- Før i tiden la man rød fluesopp i melk for å lage fluegift. Dette skulle ta knekken på fluene.

Hvite skiver under hatten.

Rød fluesopp har en ring rundt stilken. Noen ganger har denne ringen falt av.

Hvem er vakrest i skogen her...? Dette skal være den mest fotograferte soppen i verden!

SAK 10: Hvit fluesopp

MEGET GIFTIG!

Har ring rundt stilken. Ringen kan bli fillete og falle av.

Hvit fluesopp er alltid helt hvit.

Alltid hvite skiver.

Oppsvulmet nederst ved foten.

Hvit fluesopp har en vid pose (slire) nederst på stilken. Denne blir mange ganger sittende igjen i bakken når man plukker soppen.

Foto: £64 (CC BY 3.0)

Som ung ser hvit fluesopp ut som et egg.

Finnes i hele landet.

Pass på at ikke en eneste bit av den får plass i kurven din.

SAK 11: Grønn fluesopp

MEGET GIFTIG!

Olivengrønn hatt.

Hvit til olivengrønn stilk. Stilken har ofte et olivengrønt mønster på seg.

Har ring øverst på stilken. Ringen kan bli fillete og falle av.

Alltid hvite skiver.

Er oppsvulmet nederst på stilken.

Grønn fluesopp har en vid pose (slire) nederst på stilken. Denne blir mange ganger sittende igjen i bakken når man plukker soppen.

Vokser i løvskog sammen med eik, bøk og hassel. Finnes mest langs Sør-kysten av Norge.

Har du en bit av grønn fluesopp i kurven din, bør du absolutt kaste alt i kurven!

SAK 12: Spiss giftslørsopp

MEGET GIFTIG!

Spiss giftslørsopp er veldig giftig! Den må dere ikke plukke.

Noen sier spiss giftslørsopp er reverød over det hele.

På stilken har spiss giftslørsopp svake gule striper.

På hatten har den en liten pukkel.

Spiss giftslørsopp har brune skiver.

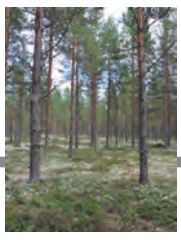

Når soppen er ung har den et tynt slør, som ligner på edderkoppspinn under hatten.

Spiss giftslørsopp kan du finne i både granskog, furuskog og mange slags blandingsskog.

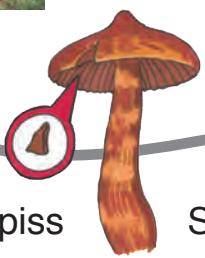
Granskog

Furuskog

Blandingsskog

Har du en bit av spiss giftslørsopp i kurven din, bør du kaste absolutt alt i kurven!

Spiss giftslørsopp er ikke lett å kjenne igjen, fordi det er mange sopper som ligner på den.

Hvilke sopper har du funnet?

Her har du en liste over alle soppene du har lært om i dette heftet. Hvilke har du funnet? Kryss av i listen.

Sopper	X	Dato	Sted
1. Kantarell			
2. Blek piggsopp			
3. Steinsopp			
4. Traktkantarell			
5. Matrisker			
6. Skrubber			
7. Røyksopper			
8. Matblekksopp			
9. Rød fluesopp			
10. Hvit fluesopp			
11. Grønn fluesopp			
12. Spiss giftslørsopp			

Takk for hjelpen til å løse soppmysteriene!

Det finnes mange sopper i skogen

Skogen er full av sopp. Faktisk finnes det flere forskjellige arter bare i Norge. Selv de flinkeste kan ikke navnet på alle. Sånn sett er vi alle detektiver i soppskogen, både barn og voksne!

Her kan du skrive inn andre sopper du har funnet på turene. Om du ikke vet navnet, så kan du skrive hvordan den ser ut. Det er slik all sopp-forskning begynner.

Nr.	Sopper	Dato	Sted
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			

Soppkontroll

Du har sikkert en voksen med deg på tur. Be ham eller henne laste ned appen **"Digital soppkontroll"**. Den er åpen i soppsesongen. Her kan du ta bilder av sopp i skogen og sende inn til en av våre soppkontrollører. Da er du trygg på det du har funnet.

Les alt du trenger å vite om appen på **Soppkontroll.no**

Last ned fra App Store

TILGJENGELIG PÅ Google Play

Tekst:
Magnhild BW Larsen

Foto:
Per Marstad

Illustrasjoner:
Bengt Larsen
Jeanette Elden

Layout:
Jeanette Elden

Denne versjonen er utgitt i september 2019 til Soppens dag.
Finansiert med midler fra Miljødirektoratet.

MILJØ-DIREKTORATET

Norges sopp- og nyttevekstforbund 1902

Norges sopp- og nyttevekstforbund
+47 922 66 276
post@soppognyttevekster.no
www.soppognyttevekster.no